

A. Kriterier i kanonprocessen (utdrag ur boken Jesusberättelsen)

Från allra första början har kyrkan varit medveten om att det finns andra skrifter som berättar om Jesus. Det finns inget hemlighetsmakeri. Den avgörande frågan är vilka kriterier som var viktiga. Vilka krav ställde man på de skrifter som togs med i Nya testamentets så kallade kanon (måttstock, rättesnöre)? Den norske forskaren Oskar Skarsaune, expert på judendom och fornkyrka, tar utgångspunkt i Josefus (ca 37–100 e Kr) beskrivning av de gammaltestamentliga böckernas auktoritet. Han visar att i en judisk miljö var följande viktigt när de gällde heliga skrifter:

1. Det att vissa böcker ansågs heliga innebär inte att man förbjöd andra. Avgränsningen innebar inte att vissa kunde läsas och andra inte. Alla nyttiga böcker kunde läsas.
2. De heliga böckernas auktoritet hade att göra med deras innehåll. Det var innehållet som gjorde att de lästes i synagogorna och fungerade som en måttstock, en norm i förhållande till andra.
3. En skrifts auktoritet var beroende av författaren och när skriften skrivits.

I urkyrkan hänvisade man till de gammaltestamentliga skrifterna när man i förkunnelsen om Jesus ville visa att han uppfyllt profetierna om Messias. Att nya skrifter vid sidan av de gammaltestamentliga skrifterna skulle börja anses normerande var ingen självklarhet. Att överhuvudtaget en sådan process var möjlig var övertygelsen om att Gud handlat i Jesus Kristus och att hans apostlar fått auktoritet av honom själv att förkunna det nya. Kanonprocessen börjar alltså egentligen redan när Jesus väljer ut sina tolv lärjungar. När det gäller den nytestamentliga kanonprocessen är åtminstone följande värt att uppmärksammas:

139 Yttre vittnesbörd/De fyra evangelierna i jämförelse med andra evangelier

1. Det handlade inte om vilka skrifter som var tillåtna för kristna och vilka som inte vara det, utan vilka som berättade om det stora som Gud gjort i Jesus från Nasaret.
2. Det handlade inte om att bland många tillbudsstående skrifter välja ut några. Utvecklingen gick i motsatt riktning. De skrifter man använde blev fler och fler men utifrån vissa kriterier. Skrifter togs med på grund av sin inre tyngd. Frågeställningen gällde vilka som skulle erkännas, inte vilka som skulle uteslutas. Den engelske kyrkoledaren John Stott formulerade det så här: "Det var alltså inte kyrkan som förlänade de kanoniska böckerna auktoritet. Den helt enkelt erkände den auktoritet de redan hade."¹²⁸
3. Det var ingen kyrklig myndighet som hade auktoritet att bestämma den slutgiltiga kanon. Det var den allmänna praxisen i församlingarna som ledde till att processen i stort var klar kring år 150–200 e Kr med några undantag. Kanonprocessen avslutades kring det fjärde århundradet.
4. De tre huvudkriterierna för skrifterna var följande i viktighetsordning:
 - De skulle vara författade av någon av Jesus lärjungar eller någon som stod lärjungarna nära, Paulus eller någon av Jesus släktingar.
 - De skulle innehålla det budskap som Jesus förkunnat och berätta om det han gjort.
 - De skulle vara allmänt brukade och erkända i församlingarna.
5. Det fanns helt naturligt en inbyggd spänning i urkyrkans ledarskap mellan de tolv, Paulus och Jesus bror Jakob. Trots den här spänningen erkände man de olika ledarnas auktoritet (liksom de också hade erkänt varandra) och därmed också de skrifter som de ovan nämnda ledarna hade författat. Kyrkan fick en gemensam skriftkanon, inte flera.

6. Det fanns en prioriteringslista inom kanon. "Främst bör ställas evangeliernas hela fyrtalet."129 Evangelierna kommer först i alla kanonförteckningar.

7. De skrifter som var nära att komma med i kanon var i överensstämmelse med kyrkans lära, men föll igenom därför att man inte var övertygad om att författarskapet var apostoliskt. När det gäller de gnostiska skrifterna konstaterar Eusebios att ingen enda av de gnostiska skrifterna har av någon kyrklig lärare varit påtänkta att tas med i kanon.130

Det fanns alltså skrifter som aldrig blev aktuella därför att de inte uppfyllde ovanstående kriterier. Eftersom de utombibliska skrifterna med jämna mellanrum dyker upp i massmedia kan det vara värdefullt med en kort presentation av dem. Jag begränsar mig till de skrifter som antingen kallades "evangelier" eller på något sätt handlade om Jesus.131 Man kan tala om två huvudgrupperingar.

1. Nytestamentliga apokryfer florerade i urkyrkan, men var yngre än de nytestamentliga skrifterna. De kan läsas i svenskspråkig översättning, gjord av sedermera biskopen i Göteborgs stift, teologie doktor Bertil Gärtner. Han definierar en nytestamentlig apokryf som en icke-kanonisk skrift som åberopar evangeliernas eller apostlarnas namn som författare och som till sin form är anpassad till Nya testamentets skrifter. Med få undantag har de aldrig varit aktuella i kyrkans kanondiskussion.

2. Gnostiska skrifter blev aktuella på ett nytt sätt genom fynden i Nag Hammadi i Egypten år 1945.

I boken redogörs behandlas sedan närmare dessa skrifter. Sedan ges följande konklusion:

Den historiska referensramen består endast i en yttre ram som innehållet sätts in i. Den lokala och kulturella förankringen, detaljer och reaktioner, det så karakteristiska för de nytestamentliga evangelierna saknas. Ett annat sätt att försöka ge auktoritet åt en skrift var att ange i texten att den var kopplad till någon av apostlarna. Alla de fyra nytestamentliga evangelierna är däremot anonyma. Författarens namn anges inte i texten. Men i urkyrkan visste man vem som hade skrivit den. För att få auktoritet behövdes inte någon manipulering av författarfrågan. Stefan Gustavsson nämner att det faktum att författarnamnet saknas i sig inte är märkligt. Det samma gäller många välkända verk från antiken. Gustavsson nämner som exempel den grekiske filosofen Plutarchos (f 46 e Kr) skrifter, ett femtiotal, vilka alla är anonyma och det finns ingen anledning att betvivla att Plutarchos är författaren.

Begreppet "evangelium" är som nämndes ett annat i de gnostiska skrifterna än i de nytestamentliga. Ordet står närmast för tankar om det gudomliga som ska sökas i människan och alltings enhet utan moraliska förpliktelser och krav. Därför blir de också så tilltalande, trots avsaknad av historisk ram och historisk tillförlitlighet. Vi möter en av mänsklighetens grundfrestelser, bekant redan från syndafallsberättelsen, nämligen att människan kan "bli såsom Gud". En evangeliesskrift i Nya testamentet innehöll däremot en historisk skildring om vad Jesus gjorde och sade under en viss tidsrymd och vissa platser från sitt dop i Jordan till påskhändelserna. Vid en genomläsning av de gnostiska skrifterna förstår man kyrkofadern Eusebios när han konstaterar att texten i de här skrifterna är helt annorlunda än apostlarnas skrifter. Tanke och tendens avviker från verklig ren lära och det syns tydligt att det är fråga om heretikers påhitt.

Det kan vara värt att påpeka att de här skrifterna aldrig har knackat på dörren till den kristna kanon. Det har inte varit någon form av uteslutning från kyrkans sida, utan endast de skrifter som ansågs äkta togs med i kanon. Men den rikliga förekomsten av evangelier gjorde att det var nödvändigt för

kyrkan att göra en förteckning över de skrifter man ansåg som tillförlitliga och nyttiga att läsa i gudstjänsterna och församlingslivet i övrigt. Deras innehåll visar nog med all tydlighet att när man inom New Age-kretsar i dag påstår att de gnostiska skrifterna skulle vara jämgamla med de nytestamentliga eller till och med äldre än dem styrs man av egna intressen. Dan Browns Da Vinci-koden visar hur en bok kan få en oerhörd popularitet genom att anspela på hemlighetsmakeri och påståenden om att Nya testamentes evangelier inte kan tas på allvar. Brown påstår ju att ingenting i kristendomen är original, att de gnostiska skrifter är mera ursprungliga än evangelierna i NT, att de gnostiska skrifterna visar en mänskligare Jesus, att kejsare Konstantin den store införde på 300-talet tron på Jesus gudomlighet och att Jesus hade ett förhållande med Maria Magdalena, som resulterade i barn. Ättlingar finns i dag i Frankrike.

Det verkar för mig som om Brown inte själv skulle ha läst de gnostiska skrifterna. Redan en ytlig bekantskap med dem visar ju på deras brist på historiska fakta. Bakom budskapet i boken ligger tyvärr ett annat intresse. Det allvarliga är romanens huvudbudskap. Thrillern pläderar för en religion, med det kvinnliga, häxliga som gudomliga, med rituella sexuella samlag och där ondskan blir till något gott. Den fruktbarhetsgud Bahomet, som det talas om, liknar mycket häxreligionen Wicca, som konstruerades av Gerald Gardner under inspirationen inte minst av Aleister Crowley, den moderna satanismens fader. Denne Crowley kallade sig själv för 666, en siffra som behandlas för övrigt på ett positivt sätt i romanen. Crowley kallade sig också för Baphomet, dvs. den ockultiska djävul som denne ansåg vara en androgyn ande. Andra ockulta anspelningar i romanen är pentagrammet och kortspelet tarot likaså talet om den nya tidsåldern, New Age, Vattumannens tidsålder.

Men visst kan äkta ord av Jesus också förekomma i andra skrifter. Johannesevangeliet anger att allt som Jesus sade inte har fått plats (Joh 21:25) och i Apostlagärningarna finns exempel på ord av Jesus som vi inte känner till från något annat håll. (Apg 20:35) Också kyrkofädernas texter innehåller påstådda citat av Jesus som inte finns i Nya testamentet. Exegeter som noggrant har undersökt påstådda Jesus ord, som tyskarna Joachim Jeremias och Ofied Hofius, kommer fram till att orden är få till antalet och att de inte ger något nytt varken historiskt eller teologiskt. Men det viktiga i det här sammanhanget är att de utombibliska evangelierna inte undergräver de nytestamentliga evangeliernas tillförlitlighet utan tvärtom. I jämförelsen med de utombibliska evangelierna blir de kanoniska evangeliernas trovärdighet allt starkare.